

การกรวดน้ำ: ความเชื่อและการปฏิบัติที่ถูกต้อง

Water pouring: correct beliefs and practices

พระครูกิตติพิพัฒน์ (ดวง กิตติปัญญา)

Phrakru Kittipipat (Doung Kittipanno)

ธนกร ดรงมลگانต์

Tanakorn Donkamonkan

พระครูภานุพัฒน์บัณฑิต

Phrakhrubhavanapattthanabanthita

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Roi-Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail.dwngdithanci@gmail.com

(Received: October 31, 2023/ Revised: April 21, 2024/ Accepted: April 24, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการกรวดน้ำที่ถูกต้อง ผลการศึกษาพบว่า การกรวดน้ำหรือหลังทักษิณทกเกิดขึ้นครั้งแรกในพระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้าพิมพิสารอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตญาติของพระองค์ อย่างไรก็ตามสันนิษฐานว่าได้แบบอย่างจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งทำกันอยู่ในสมัยนั้น การถวายนํ้าทักษิณทกมีจุดมุ่งหมาย 3 อย่าง ได้แก่ 1) ถวายเพื่อล้างพระหัตถ์พระพุทธเจ้าหรือฉัน 2) เพื่อเป็นการยืนยันในการบริจาคทาน หรือการมอบถวายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 3) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตชน วิธีกรวดน้ำมี 4 อย่าง ได้แก่ 1) วิธีการกรวดน้ำของพระเจ้าพิมพิสาร 2) การหลังอุทิสทก หรือการหลังอุทิสทก เป็นการมอบกรรมสิทธิแบบเจาะจง 3) การหลังปตฺถโนทก การให้โดยหลังน้ำแบบตั้งความปรารถนา 4) การกรวดแบบ สักขิโนทก คือแบบที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน การกรวดน้ำในปัจจุบันมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์พระแม่ธรณีได้บิรมายผมให้นํ้า (ทักษิณทก) ไหลบ่าท่วมมารและพญามารจนพ่ายแพ้ต่อนามนุญญพระพุทธเจ้าหลังตรัสรู้ใหม่ๆ การกรวดน้ำในปัจจุบันแตกต่างจากสมัยพุทธกาล คือเป็นการกรวดน้ำลงบนภาชนะ ไม่ใช่การถวายนํ้าทักษิณทกหรือหลังนํ้าบนมือผู้รับ การกรวดน้ำที่มีรูปแบบเฉพาะอย่างหนึ่งคือการกรวดน้ำหรือหลังทักษิณทกตัดความสัมพันธ์กับกรุงหงสาวดีและประกาศอิสรภาพกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชรูปแบบการกรวดน้ำที่ไม่ถูกต้องคือการใช้มือแตะแขนของผู้กรวดน้ำ คำกรวดน้ำในบทอธิมาและบทยังกัญจิเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่เทพ มนุษย์ สัตว์ ตนเอง รวมทั้งตั้งความปรารถนาให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลด้วย ซึ่งมีทั้งความเหมือนและแตกต่างจากการกรวดน้ำแบบทั่วไปในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การกรวดน้ำ, ความเข้าใจ, การปฏิบัติ, ถูกต้อง

Abstract

This academic article aims to study beliefs and practices regarding correct water pouring. The results of the study found that the pouring of water or the pouring of dakshinodaka first occurred in Buddhism during the period of the King Bimbisara dedicating merit to ghosts (Peta) who are his relatives. However, it is assumed that it was modeled after Brahmanism, which was done in those days offering Dakshinodaka water has three purposes: 1) offering it to wash the hands of the Lord Buddha or me, 2) as a confirmation of donation or offering something, 3) to dedicate merit to Petajana. There are 4 methods of pouring water: 1) the method of pouring water by King Bimbisara, 2) pouring out Udhisodaka or pouring Udhisodaka, it is the granting of specific ownership rights, 3) the secretion of Pattanotok, giving by pouring water in the form of making a wish, 4) the pouring of water in the Sakkhinodaka style, it is the type that is currently being done. The pouring of water today is connected to the event of Mother Earth squeezing the bun of the hair to make the water (Thaksinotok) flow. The shoulders of Mara and the Devil were defeated when he faced the Buddha after his new enlightenment. The practice of pouring water today is different from that of the Buddha's time. That is, pouring water onto the container. It is not offering dakshinodaka or pouring water on the hands of the recipient. One specific form of pouring water is pouring water or pouring water to break ties with Hongsawadee and proclaim the independence of Ayutthaya by King Naresuan the Great. The incorrect form of pouring water is to use the hands and arms of the person pouring water. The pouring of water in the Imina and Yangkinji is a way of dedicating merit to gods, humans, animals, and oneself, as well as making a wish for rain to fall according to the season, which is both similar and different from general water pouring at present.

Keywords: Water pouring, Beliefs, Practices, Correct

1. บทนำ

สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนาซึ่งเกิดประเทศอินเดีย เพราะฉะนั้นบริบทหรือองค์ประกอบของศาสนาบางอย่างเราจึงได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่กว่าพระพุทธศาสนา ลักษณะของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยโดยเฉพาะเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมมีเอกลักษณ์เป็นพระพุทธศาสนาแบบไทยหลายๆ เรื่องมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างพราหมณ์ ฝั พุทธ เกี่ยวกับเรื่องนี้พระพุทธศาสนาแบบท้องถิ่นจะมีความชัดเจนมาก เช่น ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบวช การทำบุญ เป็นต้น เอกษณด้านความเชื่อนี้ถือว่าเป็นพัฒนาการขององค์ประกอบศาสนา บรรดาความเชื่อและพิธีกรรมหลายๆ อย่างนั้น การกรวดน้ำก็เช่นเดียวกัน หากเราศึกษาที่มาและพัฒนาการอย่างละเอียดแล้วจะไม่สามารถพุดยืนยันด้วยความมั่นใจว่าเป็นพิธีกรรมของพุทธล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ เพราะพบว่ามียุทธฐานความเป็นมาและวิธีการปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์มาก่อน พุทธศาสนิกชนถือว่าการกรวดน้ำเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าพิมพิสาร เพราะมียุทธฐานการทำบุญและอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตที่เป็นญาติในอดีตของพระองค์ ซึ่งได้เสวยผลกรรมชั่วของตนเองในอดีตและส่งผลเสียรื่องน่ากลัวให้พระเจ้าพิมพิสารได้สดับเพื่อขอส่วนบุญด้วย หลังจากที่มิได้รับส่วนบุญจากพระเจ้าพิมพิสารในครั้งแรกที่พระองค์ทรงถวายทานแต่พระสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข เพราะพระเจ้าพิมพิสารลืมนุทิศให้ ดังหลักในอรรถกถาติโรกฐตสูตรว่า “ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแล้ว ทรงพระดำริว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ ทรงพระดำริถึงแต่เรื่องที่ประทับอยู่ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มิได้ทรงอุทิศทานนั้นแก่ใครๆ เปรตทั้งหลายสิ้นหวัง ตอนกลางคืนจึงพากันทำเสียงแปลกประหลาดน่าสะพรึงกลัวอย่างเหลือเกินในพระราชานิเวศน์” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/39/283)

ข้อความดังกล่าวนี้แม้จะมิได้ระบุว่าพระเจ้าพิมพิสารมิได้ทรงกรวดน้ำหรือหลังทักษิณทกอุทิศส่วนกุศลแก่เปรตทั้งหลาย แต่เหตุการณ์ตอนที่พระองค์ทรงถวายทานและหลังทักษิณทกอุทิศแก่เปรตทั้งหลายย่อมสื่อว่าการอุทิศส่วนบุญมีการหลั่งน้ำทักษิณทกด้วย แต่ที่ชาวพุทธสื่อกันในปัจจุบันคือพระเจ้าพิมพิสารมิได้ทรงกรวดน้ำในการถวายทานครั้งแรก อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเห็นว่าหากถือแบบสากลการกรวดน้ำครั้งแรกไม่น่าจะเกิดขึ้นในครั้งที่พระเจ้าพิมพิสาร เหตุผลคือก่อนนับถือพระพุทธศาสนาพระเจ้าพิมพิสารทรงนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน และศาสนาพราหมณ์มีการอุทิศบุญแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วด้วยวิธีหลังทักษิณทก พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงปฏิบัติตามรูปแบบพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ที่ทำกันอยู่ในสมัยนั้น ดังข้อความว่า “การกรวดน้ำเป็นธรรมเนียมของพราหมณ์ที่นับถือกันมาตามทำเนียบโบราณ เวลาพราหมณ์จะยกของให้ใครก็เทน้ำลงไปในฝ่ามือของผู้นั้น การกรวดน้ำก็เพื่อเป็นการยืนยันว่า ได้ยกสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ไปแล้ว ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระองค์ได้บริจาคช้างให้แก่เหล่าพราหมณ์จึงทรงจับพระเต้าทองคำอันเต็มด้วยน้ำหอมเจือดอกไม้ทรงวางวางช้างพร้อมกับพวงเงินบนมือพราหมณ์แล้วหลั่งน้ำลง เพื่อเป็นพยานยืนยันการบริจาคทานของพระองค์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/64/161) ประเพณีดังกล่าวมีการตกทอดมาถึงยุคพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นสัมมาทิฐิมีความเลื่อมใสในพุทธศาสนา พระองค์ได้ถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วก็ได้หลั่งน้ำทักษิณทก (กรวดน้ำ) อุทิศให้พระญาติที่เป็นเปรต และการกรวดน้ำของพระเจ้าพิมพิสารอาจถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของการกรวดน้ำของชาวพุทธในยุคปัจจุบันอีกด้วย ถึงแม้ว่าจะเป็นประเพณีที่สืบทอดจากพราหมณ์ แต่ก็เป็นที่ใช้แทนน้ำใจได้เป็นอย่างดี น่าจะด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงปฏิเสธวิธีการกรวดน้ำของพระเจ้าพิมพิสาร” (นายอินทร์ เอียด, 2558: 57)

ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อและความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการกรวดน้ำที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เกิดจากพัฒนาการของพิธีกรรมที่มีฐานมาจากการสืบต่อความเชื่อ และความเห็น การกระทำ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในภายหลัง โดยเฉพาะการไม่ได้ศึกษาข้อมูลที่ถูกต้อง โดยมากเข้าใจตามที่ได้ยินได้ฟังหรือได้เรียนมา ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องการศึกษาเรื่องการกรวดน้ำในประเด็นความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้อง

2. ความเป็นมาของการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำมีคำที่ใช้ร่วมกันคือ “ตรวจน้ำ” ซึ่งใช้ในความหมายว่า “หลั่งน้ำ” ดังกล่าวนี้น่าจะเพี้ยนเสียงมาจาก จูรวจ อันเป็นคำศัพท์เขมร แปลว่า เท-สาด-ฟุ้งไป หรือหากจะแปลว่า ริน-รด -หลั่ง ก็ฟังได้ ความก็เหมือนกับศัพท์บาลีที่ใช้ อุทกปาตนะ เช่นในประโยคว่า อุทกํ ปาเตสิ เขายังน้ำให้ตกลง โดยนัยนี้การ กรวดน้ำ หลั่งน้ำ รดน้ำ และ สาดน้ำ ชัดน้ำ ก็เป็นเรื่องเดียวกันแท้ๆ สักแต่ต่างกรรมต่างวาระที่จะนำไปใช้เท่านั้น (เสถียรโกเศศ, อ่างใน พระศรีวิสุทธิญาณ, 2505: 34) การตั้งใจอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ พร้อมไปกับหลั่งรินน้ำเป็นเครื่องหมาย และเป็นเครื่องรวมกระแสนจิตที่ ตั้งใจอุทิศนั้นให้แน่วแน่; เริ่มรินน้ำเมื่อ พระองค์หัวหน้าเริ่มสวดยถา รินน้ำหมด พร้อมกับพระหัวหน้าสวดยถาจบ และพระทั้งหมดเริ่มสวดพร้อมกัน จากนั้นวางที่กรวดน้ำลงแล้ว ประนมมือรับพร ต่อไป; คำกรวดน้ำอย่างสั้นว่า “อิหํ โน ญาตินํ โหตุ” แปลว่า “ขอส่วนบุญนี้จง สำเร็จแก่...(ออกชื่อผู้ล่วงลับ) และญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด” จะต่ออีกก็ได้ ว่า “สุจิตา โหนตุ ญาตโย” แปลว่า “ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2566: 7) การกรวดน้ำมีศัพท์เฉพาะคือ “ทักษิณาทก” ตามรูปศัพท์แปลว่า น้ำที่กรวดหรือถวายเป็นด้วยมือขวา ส่วนโดยความหมายแปลว่า น้ำที่กรวดอุทิศส่วนบุญให้แก่เปตชน (รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลาย) หรือการอุทิศส่วนบุญด้วยวิธีการกรวดน้ำ นอกจากนี้ยังมีความหมายว่าน้ำที่เป็นเครื่องหมายสำหรับกรวดบนบาตรของภิกษุหลังจากให้ทานทันที เช่น การถวายโอสถใหม่ ทายกต้องกรวดน้ำทักษิณาทกบนมือเจ้าอาวาส เป็นต้น (สมเด็จพระสังฆราช (ณฺดาต), อ่างใน นายอินทร์ เจริญ, 2558: 57)

หลักฐานเกี่ยวกับการหลั่งหรือกรวดทักษิณาทกปรากฏข้อความในหนังสือเรื่อง “ทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระ” ของเสถียรโกเศศ ว่า การกรวดน้ำเห็นจะเป็นคติที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ เพราะมีทำกันอยู่มาช้านาน ชาวอินเดียมีพิธีหลั่งน้ำเรียกว่า ตรวปะณะ คือกอบเอาน้ำไว้ในมือทั้งสองที่แนบชิดกันทางด้านนิ้วก้อย หรือใช้อุ้งมือขวามือเดียวก็ได้แล้วเทเอียงให้น้ำไหลจากมือไปทางปลายนิ้วบ้าง ทางข้างมือทางขวาหรือทางซ้ายบ้าง หรือเปิดเป็นช่องในระหว่างมือทั้งสองที่ต่อกันทางด้านนิ้วก้อยบ้างแล้วแต่ที่กำหนดไว้ในพิธี เพื่อให้ น้ำไหลลงไปตามช่องนั้น ที่ทำเช่นนี้ว่าเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ฤๅษีเทวดา หรือเปตชนคือญาติที่ล่วงลับไปแล้วตามที่กำหนดไว้ว่าจะให้น้ำไหลไปทางไหน ตรวปะณะ มี 3 อย่าง คือ เทวตรวปะณะ ฤๅษีตรวปะณะ และ ปิตฤ หรือ ยมตรวปะณะ ตรวปะณะเป็นการหลั่งน้ำอุทิศถวายแก่เทวดาฤๅษีหรืออาจารย์ และบรรพบุรุษผู้ซึ่งล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ท่านได้รับความชุ่มชื้น ถ้าเป็นเทวตรวปะณะ ผู้ถวายต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ห้อยยัชโญปวีต หรือสายมงคลพราหมณ์เฉียงไหล่ซ้าย เทน้ำจากภาชนะทองแดงลงบนปลายนิ้วที่ยื่นออกไป ถ้าเป็นฤๅษีตรวปะณะให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก เอายัชโญปวีตคล้องคอแล้วเทน้ำสองครั้งลงระหว่างช่องนิ้วก้อยของสองฝ่ามือที่ประกบกัน ถ้าเป็นปิตฤตรวปะณะให้หันหน้าไปทางทิศใต้เฉียงยัชโญปวีตให้ลงขวาเทน้ำลงระหว่างช่องมือขวาตรงโคนหัวแม่มือและนิ้วชี้ น้ำที่ถวายนํ้าจะกลายเป็นสิ่งที่ตนปรารถนา และเป็นการแสดงกตัญญูตถเวท (เสถียรโกเศศ, อ่างใน พระศรีวิสุทธิญาณ, 2505: 13-14) แม้ว่าวิธีการกรวดน้ำเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากพราหมณ์ แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ประเพณีของพวกรพราหมณ์เวลาหลั่งน้ำมักจะรดบนฝ่ามือเสมอ จะเห็นได้ชัดจากเรื่องพระเวสสันดรที่มีการหลั่งน้ำบนฝ่ามือของพวกรพราหมณ์ ส่วนพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาสถาปกรณ์จะใช้คำว่า “ถวายนํ้าทักษิณาทก” ซึ่งมีจุดประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ

1) ถวายเพื่อล้างพระหัตถ์พระพุทธเจ้าหรือฉัน เนื่องจากในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้ารวมถึงพระภิกษุสงฆ์เวลาฉันภัตตาหารมักจะฉันด้วยมือ พระสงฆ์ส่วนมากก็ฉันในบาตร มิได้ใช้ช้อนหรือภาชนะอย่างในปัจจุบัน ดังนั้นเวลาฉันจึงจำเป็นต้องใช้น้ำสำหรับล้างมือ และล้างบาตร รวมถึงเพื่อฉันด้วย ดังที่ปรากฏข้อความในอรรถกถาธรรมบทว่า “สิริวัฑฒกุกุมพีได้ต้อนรับพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ แล้วรับบาตรจากพระหัตถ์ของพระตถาคต เชิญเสด็จให้เข้าไปสู่มณฑป ถวายน้ำทักษิโณทกแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ซึ่งนั่งบนอาสนะที่แต่งไว้ อังคาสด้วยโกชนะ อันประณีต ในเวลาเสร็จภัตกิจได้ถวายผ้าจีวรแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/40/150)

2) เพื่อเป็นการยืนยันในการบริจาทาน หรือการมอบถวายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น นันทียะอุบาสก ได้สร้างศาลา 4 หลัง มี 4 ห้อง ในอิสปตมมหาวิหาร และจัดเตียง ตั้ง เป็นต้น ถวายมหาทานแด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วหลังน้ำทักษิโณทกในพระหัตถ์ของพระตถาคต ในขณะที่ถวายน้ำทักษิโณทกปราสาททิพย์ประกอบไปด้วยรัตน 7 ประการ ยาวและกว้าง 12 โยชน์ โดยรอบสูงร้อยโยชน์ พร้อมด้วยหมუნางอัปสรพันหนึ่งได้ผุดขึ้น ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/48/429)

3) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปตชน ดังกรณีพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายน้ำทักษิโณทกแล้วทรงอุทิศว่า “ขอทานนี้จะมีแก่พวกญาติของเราทันใดนั้นเอง สรรโปกขรณิดารดาชด้วยปทุมก็บังเกิดแก่เปรตพวกนั้น เปรตพวกนั้นก็อาบและดื่มในสรรโปกขรณิดานั้น ระวังความกระวน กระวาย ความลำบากและหิวกระหายได้แล้ว มีผิวพรรณดุจทอง” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/39/284) ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า “น้ำทักษิโณทก” ที่ถวายแด่พระพุทธเจ้าหรือพระภิกษุสงฆ์นั้น มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ หากเรานำมาเปรียบกับการกรวดน้ำในปัจจุบันก็จะเห็นลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน (นายอินทร์ เอียด, 2558: 57-58)

สรุปได้ว่า การกรวดน้ำมีชื่อเรียกเป็นทางการว่า “การหลั่งน้ำทักษิโณทก” ทั้งนี้สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลหรือรูปแบบมาจากศาสนาพราหมณ์ รูปแบบการกรวดน้ำที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลมี 3 อย่าง ได้แก่ 1) การถวายเพื่อล้างพระหัตถ์พระพุทธเจ้าหลังเสวยภัตตาหารเสร็จ 2) การกรวดน้ำเพื่อเป็นการยืนยันในการบริจาทาน เช่น ถวายบนพระหัตถ์พระพุทธเจ้าหลังการถวายวิหาร เป็นต้น 3) การกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปตชน เช่น การถวายทักษิโณทกของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น

3. หลักการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำมี 4 วิธี ดังนี้

กรวดน้ำอย่างแรก เรียกว่า หลั่งทักษิโณทก หรือ ทักซิโณทก หตสํเนิงเป็น ชิโณทก ก็มี แปลว่า น้ำคือมือขวา-น้ำอันต่างมือขวาบ้าง ว่าน้ำที่หลั่งในเวลาทำทาน เพื่อเจริญสุขแก่คนหรือแก่ผู้ตายบ้าง

ตามปกติเมื่อจะให้ของแก่ผู้หนึ่งผู้ใดเรานิยมใช้มือขวาส่งของนั้นให้ เป็นการแสดงว่าให้โดยเคารพหรือให้โดยเต็มใจ ผู้รับก็เป็นสุข ที่นี้ถ้าของที่เรานำให้ไม่มีที่จะหยิบยกให้ได้ หรือเป็นของใหญ่โต เช่น บุญกุศล หรือวัดศาลา กุฏิวิหาร เป็นต้น โบราณบัณฑิตท่านก็ถือเอาน้ำแทน น้ำซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งวัตถุประสงค์เช่นนี้และนิยมเรียก ทักซิโณทก หรือทักซิโณทก

วิธีกรวดน้ำให้ของอย่างแรกนี้โดยมากกระทำเพื่อผู้ตายเท่านั้น เป็นการให้บุญให้ความสุข ซึ่งไม่มีรูปที่จะพึงหยิบส่งให้กันได้ หรือของนั้นๆ เป็นข้าวน้ำ เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งมีรูปร่างเป็นชิ้นเป็นอันพอหยิบส่งได้

แต่ไม่อาจส่งไปถึงผู้รับ เพราะอยู่ในวิสัยที่ต่างกัน มองเห็นไม่ได้ด้วย เช่นที่ให้แก่คนตาย ดังนี้ จะทำให้สำเร็จสมประสงค์ได้ ก็แต่โดยให้น้ำแทน คือเอาน้ำต่างมือนั่นเอง เมื่อประสงค่อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ตายก็ดี อุทิศสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ก็ดี ต้องกรวดน้ำ หลังน้ำลงในมือพระสงฆ์หรือนักบุญก่อน พร้อมทั้งตั้งใจอุทิศด้วยคำเป็นต้นว่า อิทัมเม ญาตัม โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตโย ทานอุทกสิ่งนี้จึงบังเกิดมีแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายนั้นเป็นสุขๆเถิด ครั้นแล้ว จึงถวายอุทิศทานวัตถุที่เกื้อกูล มีข้าว น้ำ และผ้านุ่มๆเป็นต้นนั้น ในภายหลังกรวดน้ำแบบนี้พระพุทธเจ้าของเราทรงแนะนำพระเจ้าพิมพิสารให้ทรงกระทำเป็นครั้งแรก พระราชประสงค์จะอนุเคราะห์เปตญาติ ซึ่งได้ทุกข์ลำบากเพราะกรรมที่พวกตนในอดีต ได้พากันขัดขวางทำอันตรายต่อทาน เปียดบังเอาพระราชทรัพย์ซึ่งทรงบริจาคไว้ถวายพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งพร้อมทั้งพระสงฆ์บริวารบ้าง เอาสิ่งของไทยธรรมสำหรับถวายบริโภคเสียเองบ้าง ให้ลูกหลานบ้าง และเอาไฟเผาโรงครัวโรงฉันเสียอีกด้วย พอถวายน้ำอุทิศเสร็จแล้ว ก็บังเกิดสระโบกขรณีมีบัวดารดาษแก่บรรดาเปตญาติเหล่านั้น เขาพากันดื่ม พากันอาบ ได้รับความชุ่มชื้น ระวังความกระวนกระวายโดยทั่วกัน ต่อมาจึงถวายอุทิศทานวัตถุที่เกื้อกูลอันพอแก่ประโยชน์และความสุขให้อีก

วิธีนี้เราทำกันคลาดเคลื่อนไปจากเดิม คือถวายของทานวัตถุแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศที่หลัง ผิดตรงกันข้ามทีเดียว การกรวดน้ำลงในมือพระสงฆ์ผู้รับก่อน เป็นพิธีกรรมแสดงเจตนาจาง ซึ่งจะว่าขออภัยมือพระสงฆ์หรือนักบุญแทนก็คงไม่ผิด หรือจะว่าปลงสิ่งของให้เป็นบุญก่อนก็ได้ การถวายของที่หลัง เป็นแต่ยกสิ่งให้อุทิศมอบหมายให้ตามประสงค์อีกทอดหนึ่งเท่านั้น ถือว่าเป็นอันให้ผู้ตายโดยสมบูรณ์ทีเดียว

กิริยาที่เรากรวดน้ำที่หลังนั้น ถ้ามุ่งจะให้ส่วนบุญส่วนกุศลแต่อย่างเดียว ก็ไม่นับว่าผิด ถ้ามุ่งจะให้สิ่งของที่เป็นทานวัตถุด้วย คงไม่ถูกต้องตามกระบวน เพราะให้ส่วนบุญล้วนๆ ท่านเรียกว่าเป็นปัตติทาน จะกรวดน้ำหรือไม่กรวดน้ำ ย่อมมีผลเท่ากัน แต่ที่ให้สิ่งของพร้อมทั้งส่วนบุญอันเจริญเป็นความสุขด้วย เรียกว่า ทักขิณาทาน อย่างหลังนี้ถ้าหากให้ประจำเป็นคราวๆ เราก็มีคำนิยมเรียกต่างกันว่า ทักขิณานุประทาน บ้าง เรียกว่า ทักขิณานุสรณ์ บ้าง

กรวดน้ำอย่างที่ 2 เรียกว่า หลังอุทิสาทก หรือ หลังอุทิสาทก เป็นการให้โดยหลังน้ำพร้อมกับออกวาจาขอบเป็นกรรมสิทธิ แบบนี้ใช้สำหรับการถวายหรือยกสิ่งก่อสร้างที่ดินและวัตถุใหญ่โตให้เป็นทาน เช่นที่พระเจ้าพิมพิสารทรงยกอุทยานเวฬุวันอุทิศถวายเป็นสังฆารามแก่สงฆ์ มีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นประมุข ดังพระบาลีในมหาโมคคัลลานสูตรว่า ราชสา มคโธ เสนโย พิมพิสาโร โสวณณมยํ ภิกขารํ คเหตวา ภควโต โอนเณเชสิ (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ภาษบาลี/4/63/71) ทรงถือสุวรรณภิงคารหลังน้ำมอบถวาย โดยออกพระวาจาว่า เอตาคํ ภนเต เวฬุวันํ อุตฺตยานํ พุทฺธปมฺพชฺชสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ทมฺมิ (พระไตรปิฎกสยามรัฐ ภาษบาลี/4/63/71) ทานเช่นนี้เรียกอุทิสทาน

ธรรมดาของใหญ่โตหรือติดอยู่กับที่ย่อมหมดโอกาสอันจะใช้มือหยิบให้ยกให้ แต่โบราณท่านฉลาดนัก เอาน้ำแทน ก็เป็นอันสำเร็จกิจโดยไม่ต้องลำบาก ได้ชื่อว่าถวายหรือให้ด้วยมือตนเองจริง ๆ ปัจจุบันเราทำกันเพียงกล่าวคำถวายหรือกล่าวคำมอบบ้าง เช่นนี้ก็เพียงพอแล้วอย่างเดียว ไม่เชื่อว่าได้ให้กับมือตนเอง

เมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 กับสมเด็จพระอนุชาธิราช ทรงตั้งพระนครกรุงเทพฯ แล้ว ทรงมีพระราชศรัทธาอุทิศสาหะบูรณปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างสถาปนาพระอาราม พระวิหาร พระเจดีย์ ตลอดจนบริวารณกฎ เป็นศรีแก่พระมหานคร ด้วยการบริจาคพระราชทรัพย์เป็นศาสนพลีอย่างใหญ่หลวงสำเร็จลุล่วงแล้ว ทรงมีพระราชประสงค์จะถวายสงฆ์ให้ถูกต้องตามโบราณจารีตและราชประเพณี พระสงฆ์ทั้งหลายผู้ทรงความรู้ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นองค์ประธาน ได้ถวายพระพรให้ทรงทำอุทิสทานยกพระราชทานโดย

วิธีนี้ ในหนังสือสังคดียวงศ์เล่าว่า องค์สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้านั้น ทรงอุทิศถาวรวัตถุทั้งนั้นพระราชทาน แก่สงฆ์มีองค์พระพุทธรูปเป็นประมุข โดยทรงหลังอุทิศทูลเกล้าถวายแด่พระพุทธรูปปฏิมา พร้อมกับทรงเปล่ง วาจาตรัสมอบ แม้จะมีพระสงฆ์บางรูปคัดค้าน ไม่เห็นชอบด้วย แต่เมื่อสมเด็จพระสังฆราชและพระมหาเถระผู้ เชี่ยวชาญในโบราณคัมภีร์แสดงหลักฐานทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกาว่าตัวอย่างเคยมีให้เป็นที่เข้าใจทั่วแล้ว ก็หมดคำ ครหาคัดค้าน ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราชพเจ้าก็ทรงประชุมสงฆ์พระราชทานถาวรวัตถุส่วนของพระองค์ โดยทรง หลังอุทิศทูลเกล้าถวายเหมือนกัน ข้อที่มีผู้คัดค้านบ้างนั้น เป็นเพราะพิธีกรรมดังกล่าวนั้นเลิกละกันมาเสียนานนั้น เอง

กรวดน้ำอย่างที่ 3 เรียกว่า หลังปัดถโนทก เป็นการให้โดยหลังน้ำ พร้อมกับตั้งทานเจตนาและจิต ปรารภณาผล เหมือนที่พระเวสสันดรทรงกระทำ มีความในเทศนามหาชาติว่าดังนี้ เวสสันดร ราชชา อันว่าพระ เวสสันดรราชสุริยวงศ์ พระกรทรงจับวงศขไอยรา พระกรขวาทรงอุทกวาริคนทีทอง ท้าวเธอก็ร้องประกาศแก่อ มรเวหาราชทุกท้องถิ่นให้ช่วยอนุโมทนาศขทาน แล้วตรัสเรียกพญาจารย์มิได้ช้า หลังอุทกธาราให้ตกลงเหนือมือ พราหมณ์ ตั้งพระทัยไว้ให้งามดังดวงแก้ว แล้วก็ออกอุทานวาจาว่า อิหิ ทานํ อันว่าผลทานของข้านี้จึงสำเร็จแก่ พระสร้อยสรเพชญ์โพธิญาณ ในอนาคตกาลนั้นเถิด และนอกจากนี้ยังมีกล่าวในทำนองเดียวกันอีกว่า

“เธอก็จงกรพระลูกน้อยพาเข้าสู่มาธัญญกาวาส นั่งเหนือศิลาอาสน์นามุขพระอาศรม ทรงพระคำ อันทอดด้วยวารี จึงตรัสเรียกพชิขราจารย์ ว่าพราหมณ์เอ๋ย ! จงมารับพระราชทานสองกุมารแต่โดยดี เธอก็หล่อ หลังอุทกวาริลงมือพราหมณ์ ตั้งพระทัยไว้ ให้งามดังดวงแก้ว แล้วก็ออกอุทานวาจาอันแจ่มใส ว่า พราหมณ์เอ๋ย ! ลูกทั้งสองของเรา นี้ ไชเรารักคงดวงใจในยเนตร เหตุว่าเรารักพระโพธิญาณ ยิ่งกว่าสองกุมารได้ร้อยเท่าพันทวี อิหิ ทานํ เตะผลปิยบุตรทานในครั้งนี้จึงสำเร็จแก่พระสร้อยสรเพชญ์พุทธรัตนอนาวรณญาณ ในอนาคตกาลนั้น เถิด”

มีพระราชโองการว่า ดูก่อนทชี ท่านมาขอพระมัทรีศรีเสาวภาคอันเป็นเพื่อนพเนจรจากพระนคร เมื่อยามไร้ จิตเราก็อ่อนโยนสนมในทาน มิได้หวั่นไหวด้วยมัจฉริยะหมู่มารมลิทนต์ อันเป็นทานราคะหินโทษ จะยก ให้สำเร็จประโยชน์พญาจารย์ แลกเอาพระสัพพัญญุตญาณในกายหน้า พลังทรงพระเต้าอุทกวาริ แล้วกุมพระกร มังมหิษสุมุขกษัตริย์มัทราทวงค์ จึงหลังอุทกให้ตกลงเหนือมือทชีก็เปล่งพระปณิธานวาที่บัณฑิตประกาศว่า พราหมณ์เอ๋ย ! อนองค์เอกธรรมาภิกษุญา เราก็คแสนแสนหาดีดวงหทัยในยเนตร ปิยตร แต่เรารักพุทธรัตน สวรรยศวิเศษสุด ยิ่งกว่าองค์อนงค์นุชสักแสนเท่า อิหิ ทานํ อันว่าภริยาทานของเราจึงให้สำเร็จ แก่พระสร้อย สรเพชญ์ญาณ ในอนาคตกาลนั้นเถิด (ดูรายละเอียดใน พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราช วิทยาลัย/28/536/2281)

ทำนองเรื่องของปัดถโนทก ดังยกมากล่าวนี้ท่านผู้อ่านผู้ฟังอาจเข้าใจได้เองโดยตลอด การหลังน้ำหรือ กรวดน้ำทั้ง 3 อย่าง นำมาเทียบเคียงกันแล้วมีข้อเหมือนกันตรงที่ผู้ให้ต้องรินน้ำลงในมือของผู้รับเสมอ ไม่เหมือน กับที่เราๆ กระทำเลย น่าเสียดายประเพณีอันดีงามนี้มาหายไป ยังเหลืออยู่บ้างไซ้แต่อย่างที 4 ซึ่งก็ผันแปรไป มากเหมือนกัน

กรวดน้ำอย่างที 4 เรียก สักขิโนทก (เขียนสักขิโนทกก็มี) วิธีนี้แหละปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป เป็นวิธี สุดท้ายที่ยังรักษาไว้ได้ เมื่อทนายให้ทานซึ่งอุทิศแล้ว ตั้งใจแล้ว ภายหลังหลังน้ำกระทำเป็นสักขีพยานให้มั่น คือ ใช้น้ำกรวดนั้นต่างพยาน ยืนยันว่าตนได้กระทำทานแล้ว สิ่งของหรือทานวัตถุอันใดให้แล้วอุทิศแล้วนั้นทนายผู้ให้ ผู้ถวายหมดสิทธิ์แห่งความเป็นเจ้าของปฤคคาหากผู้รับกลับเป็นเจ้าของทานวัตถุนั้นๆ ทั้งสิ้น พุดง่ายๆ ก็ว่าผู้ถวาย ผู้ให้ เมื่อกรวดน้ำแล้วจากสิทธิ์เป็นเจ้าของสิ่งที่ให้ กลายเป็นเจ้าของบุญแต่อย่างเดียว ฝ่ายผู้รับไม่เป็นเจ้าของบุญ

เป็นเจ้าของวัตถุทาน เมื่อผู้ให้ถวายได้ความเป็นเจ้าของบุญโดยชอบแล้ว ก็มีสิทธิ์ที่จะพึงแบ่งพึงปันส่วนบุญให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใดได้ จัดเข้าในปัตติทาน วิธีที่ 4 นี้ต่างจากอย่างแรกตรงที่ทักษิณทกมุ่งอุทิศบุญและวัตถุที่ให้แล้วสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับเท่านั้น ตนเองไม่หวังเป็นเจ้าของ ท่านว่าหากบุญและสิ่งของที่อุทิศให้ไม่สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ตาย ผู้ให้นั้นก็จะได้ไรผล หรือว่าใช้ทานของตนนั้นจะสูญเปล่า เรานำของมาต้อนรับแขกก็มุ่งให้เป็นสิทธิ์แก่เขาโดยเฉพาะ หากแขกผู้มาสู่ไม่รับของนั้น โดยธรรมดาเราเองก็ย่อมกลับเป็นเจ้าของสิ่งนั้นอีกฉันใด การให้ทานหลังน้ำทักษิณทกก็ฉันนั้น คำเก่าที่พูดๆ กันว่ากวรดน้ำผากนางพสุทรธราไว้คือยกแม่พระธรณีเป็นพะยานผู้รู้เห็นถึงคราวดับขันจะได้อ้างได้ ความนิยมอย่างนี้ใช้วิธีเป็นการหลั่งน้ำสัทธิโนทกโดยแท้ แต่กระนั้นก็นักเอาไปปนกับการหลั่งน้ำทักษิณทกอย่างที่ทำๆ กันอยู่ (พระศรีวิสุทธิญาณ, 2505: 4-10)

สรุปได้ว่า การกวรดน้ำมี 4 วิธี ดังนี้ 1) กวรดน้ำอย่างแรก เรียกว่า หลั่งทักษิณทก หรือ ทักษิณทก วิธีกวรดน้ำให้ของอย่างแรกนี้โดยมากกระทำเพื่อผู้ตายเท่านั้น ซึ่งเป็นการให้บุญหรือให้ความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว 2) กวรดน้ำอย่างที่สอง เรียกว่า หลั่งอุททิโสทก หรือ หลั่งอุททิโสทก เป็นการให้โดยหลั่งน้ำพร้อมกับเปล่งวาจา มอบให้เป็นกรรมสิทธิ์ เช่น การถวายที่ดิน วิหาร เป็นต้น 3) กวรดน้ำอย่างที่สอง เรียกว่า หลั่งปตฺถโนทก เป็นการให้โดยหลั่งน้ำพร้อมกับตั้งจิตหรือเจตนาปรารถนาผลแห่งทาน 4) กวรดน้ำอย่างที่สอง เรียก สักชีโนทก หรือ สักชีโนทก เป็นวิธีที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน คือการกวรดน้ำเวลาพระสงฆ์ให้พรหลังจากถวายทานแล้ว

4. ความเชื่อและการกวรดน้ำในปัจจุบันของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อเรื่องการกวรดน้ำเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ตอนมารผจญพระพุทธเจ้าหลังตรัสรู้แล้วตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาชั้นหลัง เช่น ปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น สรุปความได้ว่า พญามารและเสนามารยกพลมาเพื่อชิงบังลังก์ของพระพุทธเจ้าโดยอ้างว่าเป็นของตน แต่พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าบัลลังก์นี้เป็นของพระองค์ เกิดขึ้นด้วยบุญของพระองค์ มารไม่ยอม พระองค์จึงทรงอ้างปฐพีเป็นพยาน เช่น ตอนที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรได้บำเพ็ญทานบารมีจนถึงบริจาคนางมัทรีเป็นทาน พันพสุธาก็มาการถึง 7 ครั้ง ทรงชี้ดัชนีลงที่พื้นปฐพีและตรัสถามพระธรณีว่าไม่มีใครในที่นี้เป็นสักขีพยานให้แก่พระองค์ โฉนดนางพสุธรรณาริจึงมิได้เป็นสักขีพยานแก่พระองค์ เมื่อพระองค์ตรัสดังนี้แล้วนางพสุธรรณาริหรือพระแม่ธรณีจึงจำแลงกายเป็นนารีปิรมวยผมที่รองรับน้ำทักษิณทกที่พระพุทธองค์ได้กวรดน้ำในอดีตทั้งหมด ทำให้น้ำไหลท่วมพญามารและเสนามารพ่ายแพ้ในที่สุด ดังข้อความว่า

ในขณะนั้น นางพสุธรวิธินาคก็มีอาจดำรงกายอยู่ได้ ด้วยโพธิสมภารานุภาพยิ่งใหญ่แห่งพระมหาสัตว์ ก็อุบัติบันดาลเป็นรูปนารี ผุดขึ้นจากพื้นปฐพียืนประดิษฐานเฉพาะพระพักตร์พระพุทธองค์ดุจจรัสประภาศกราบทูลพระกรุณาว่า ข้าแต่พระมหาบุรุษราช ข้าพระบาททราบบ้างสมภารบารมีที่พระองค์สั่งสมอบรมบำเพ็ญมา แต่น้ำทักษิณทกตกลงชุ่มอยู่ในเศกข้าพระพุทธเจ้านี้ก็มากกว่ามาก ประมาณมิได้ ข้าพระองค์จะปิดกระแสน้ำในมหาสมุทรให้ตกไหลลงลงจนเห็นประจักษ์แก่นัยนาในคราวนี้ แล นางพระธรณีก็ปิดน้ำในโมลีแห่งตน อันว่ากระแสน้ำที่ไหลออกจากเศกโมลีแห่งนางพสุธรเป็นท่อธารา มหาผณพหนองท่วมไปในประเทศที่ทั้งปวงประดุจห้องมหาสมุทร...ครั้งนั้น หม่อมมารเสนาทั้งหลายนมีอาจดำรงกายอยู่ได้ ก็ลอยไปตามกระแสน้ำปลาตนาการไปสิ้น ส่วนศิริเมฆลคชินทรที่นั่งทรงองค์พระยาวิสวดีก็มีบาทาอันพลาดมีอาจตั้งกายตรงอยู่ได้ ก็ลอยตามชลธารไปทราบเท่าถึงมหาสมุทร อันว่าระเบียบแห่งฉัตรธวัชจามรทั้งหลายก็หักทบทาว ทำลายล้มลงเกลื่อนกลาด (ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม, 2554: 150)

สรุปได้ว่า วิธีการกรวดน้ำและอุทิศส่วนบุญของพุทธศาสนิกชนแตกต่างจากอดีต คือในอดีตเวลาทายกถวายทานวิธีการกรวดน้ำเป็นการหลังทักษิโณทกลงบนมือของผู้รับ เช่น อุบาสกนันทิยะถวายศาลา 4 หลังและเตียง ตั้ง เป็นต้น แต่พระพุทเจ้าพระพุทเจ้า เขาได้หลังทักษิโณทกลงบนพระหัตถ์ของพระพุทธรองค์ ปัจจุบันรูปแบบวิธีการกรวดแตกต่างจากอดีตคือน้ำผู้ถวายทานไม่ได้หลังน้ำลงบนมือของผู้รับ แต่เป็นการกรวดน้ำลงในภาชนะแทน ในส่วนของคนที่ร่วมทำบุญหากไม่มีน้ำกรวด นิยมใช้มือแตะแขนของผู้กรวดน้ำ เพราะมีความเชื่อว่าตนเองจะได้มีส่วนร่วมในการอุทิศส่วนบุญครั้งนี้ด้วย ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากความรู้สึกและความต้องการของคนนั้นๆ เอง เป็นเหตุให้คนอื่นเอาเป็นแบบอย่างดังที่เห็นในปัจจุบัน

5. วิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างความเชื่อและการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันกับหลักการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำในปัจจุบันมีรูปแบบที่แตกต่างจากการกรวดน้ำในอดีตที่ใช้วิธีถวายทักษิโณทกและหลังทักษิโณทก แม้แต่รูปแบบการถวายเสนาสนะที่มีขนาดใหญ่ในอดีตกับปัจจุบันก็แตกต่างกัน คือในอดีตใช้วิธีหลังทักษิโณทกถวาย แต่ปัจจุบันใช้วิธีโยงสายสิญจน์จากเสนาสนะมายังผู้ถวาย เมื่อกล่าวคำถวายแล้วก็ถวายเสนาสนะนั้นโดยวิธีให้พระสงฆ์รับสายสิญจน์ เพราะถือว่าโยงมาจากเสนาสนะ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่าโดยมากทายกใช้วิธีอุทิศส่วนบุญแบบถวายทักษิโณทกแด่พระพุทเจ้า เช่น พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงถวายทักษิโณทกแด่พระพุทเจ้า ทรงอุทิศส่วนบุญแก่เปรตทั้งหลาย ต่อจากนั้นจึงทรงถวายทาน พระพุทเจ้าทรงอนุโมทนาทาน (ดูรายละเอียดใน พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/39/283-284) เป็นอันเสร็จพิธี จะเห็นว่าการกรวดน้ำและการอุทิศส่วนบุญจะทำก่อนการถวายทาน แต่ก็มีบางแห่งที่ทายกถวายทานก่อนแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตชน เช่น การถวายทานของอุบาสกนันทิยะที่ปรากฏในอรรถกถาเวตติมาน เป็นต้น (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย/48/429) ซึ่งเรื่องนี้กล่าวถึงทั้งการหลังทักษิโณทกลงบนพระหัตถ์ของพระพุทเจ้าและถวายทักษิโณทกแด่พระองค์

เวลาที่พระสงฆ์อนุโมทนาทานทายกจะกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญแก่เปรตชน ผู้ที่ไม่มีน้ำกรวดจะใช้วิธีประนมมือรับพรและอุทิศส่วนบุญในใจ วิธีนี้เรียกว่า “กรวดน้ำแห้ง” ถามว่า เปรตชนจะได้รับส่วนบุญหรือไม่ หากถามผู้กรวดน้ำแห้งนั้นสันนิษฐานว่าส่วนหนึ่งคงไม่มีความมั่นใจว่าการอุทิศส่วนบุญนั้นจะสำเร็จหรือไม่ เพราะมีความเชื่อว่าการอุทิศส่วนบุญต้องมีการกรวดน้ำด้วยจึงจะสำเร็จ ซึ่งเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมานานว่าเปรตญาติพระเจ้าพิมพิสารไม่ได้รับส่วนบุญในครั้งแรกเพราะพระเจ้าพิมพิสารไม่ได้ทรงกรวดน้ำ ความจริงแล้วคือพระองค์ทรงลืมนำอุทิศส่วนบุญให้เปรตเหล่านั้น ซึ่งรูปแบบการอุทิศส่วนบุญจะมีการกรวดน้ำด้วย ประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าหากการแผ่เมตตาสำเร็จแก่ผู้อื่น การอุทิศส่วนบุญโดยไม่มีการกรวดน้ำก็น่าจะสำเร็จได้ เพราะการแผ่เมตตาและการกรวดน้ำแห้งนี้ไม่ได้กรวดน้ำเหมือนกัน ที่แตกต่างกันคือการแผ่เมตตาที่มีทั้งแผ่แบบไม่เจาะจงและเจาะจงส่วนการอุทิศส่วนบุญนิยมอุทิศแบบเจาะจงมากกว่า

ประเด็นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงคือบทกรวดน้ำตอนเย็น “อิมินา” หรือมีชื่อเต็มว่า “อุทิสสนาธิฐานคาถา” (พระครูอรุณธรรมรังษี (เอี่ยม สิริวนโณ), ม.ป.บ.: 27) และบทกรวดน้ำตอนเช้า “ยงกิญจิ” หรือ “ปัตติทานคาถา” (สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว), 2453: 208) เวลาสวดบทกรวดน้ำโดยเฉพาะบทอิมินาผู้เขียนเคยเห็นหลายคนนำน้ำมากรวดด้วย ซึ่งหากพิจารณาบทสวดแล้วพบว่า บทกรวดน้ำทั้งสองมีลักษณะเป็นการอุทิศส่วนบุญให้สัตว์ทั้งหลายทั้งที่เป็นเทพ มนุษย์และสัตว์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อุทิศให้ตนเอง รวมทั้งปรารถนาให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลด้วย ซึ่งค่อนข้างแตกต่างจากการอุทิศส่วนบุญทั่วไปที่นิยมอุทิศให้แก่ญาติของตนที่ล่วงลับไป

แล้ว โดยเฉพาะอุทิศให้แก่สุริยเทพ จันทเทพ พระพรหม ท้าวโลกบาลทั้ง 4 และพระยมนั้นมีคติเหมือนศาสนาพราหมณ์

6. สรุป

การกรวดน้ำหรือหลังทักษิณทกสันนิษฐานว่าได้คติจากศาสนาพราหมณ์ เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาครั้งแรกตอนที่พระเจ้าพิมพิสารอุทิศแก่เปรตญาติของพระองค์ การถวายน้ำทักษิณทก มีจุดประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ถวายเพื่อล้างพระหัตถ์พระพุทธเจ้าหรือฉัน 2) เพื่อเป็นการยืนยันในการบริจาทาน หรือการมอบถวายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง 3) เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตชน, วิธีการกรวดน้ำ 4 อย่าง ได้แก่ 1) วิธีการกรวดน้ำของพระเจ้าพิมพิสาร 2) การหลังอุทิสทก หรือ หลังอุทิสทก เป็นการให้โดยหลังน้ำพร้อมกับออกวาจาขอบเป็นกรรมสิทธิ 3) การหลังปัดถโนทก เป็นการให้โดยหลังน้ำ พร้อมกับตั้งทานเจตนาและจิตปรารถนาผล 4) การกรวดแบบ สักขิโนทก แบบที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน, การกรวดน้ำในปัจจุบันมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ตอนมารผจญพระพุทธเจ้า ซึ่งครั้งนั้นพระแม่ธรณีได้บีบมวยผมให้น้ำ (ทักษิณทก) ไหลบ่าท่วมมารและพญามารจนพ่ายแพ้, การกรวดน้ำในปัจจุบันเป็นการกรวดน้ำลงบนภาชนะ ไม่ใช่การถวายทักษิณทกหรือหลังน้ำบนมือผู้รับเหมือนในสมัยพุทธกาล การกรวดน้ำที่ปรากฏแบบหนึ่งคือการกรวดน้ำหรือหลังทักษิณทกตัดความสัมพันธ์กับกรู๋หงสาวดีและประกาศอิสรภาพกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, การกรวดน้ำแบบใช้มือแขนของผู้กรวดน้ำไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง แต่เกิดขึ้นจากความเข้าใจและความต้องการส่วนตัวของคนนั้นๆ และเป็นแบบอย่างให้คนอื่นทำตามดังที่ปรากฏในปัจจุบัน, คำกรวดน้ำในบทอธิมาและบทยังกัญจิเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งที่เป็นเทพมนุษย์ สัตว์ ตนเอง รวมทั้งตั้งความปรารถนาเกี่ยวกับบรรพชาติดด้วยคือให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งค่อนข้างมีความหลากหลายกว่าการกรวดน้ำแบบทั่วไป

7. เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม. (2554). *ปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

นายอินทร์ เอียด. (2558). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการอุทิศส่วนบุญในประเพณีสารทเพ็ญ (พฤษภาคม). *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาปรัชญา. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระครูอรุณธรรมรังสี. (ม.ป.ป.). *มนต์พิธี*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท..

พระศรีวิสุทธิญาณ. (2505). *ประเพณีกรวดน้ำ*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท..

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกสยามรัฐ ภาษาบาลี*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย.

_____. (2556). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2566). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 62. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.

สมเด็จพระสังฆราช (ปสุสเทว). (2453). *สวดมนต์ฉบับหลวง*. พระนคร: โรงพิมพ์ ไทย สะพาน ยศเส.

ภาษาอังกฤษ

- Dhamma Council and Banluetham Institute. (2011). *Pathamasambodhikatha*. Bangkok: Thammasabha Publishing House.
- Eath I. (2015). An analytical study of the doctrine of merit transference in the khmer's pchum ben ceremony. *Master of Arts*. Department of Buddhist Studies Department of Philosophy. Faculty of Liberal Arts: Thammasat University.
- Phrakru Arun Thamrangsri. (M.P.T.). *Ceremonial mantra*. Bangkok: M.P.T..
- Phra Sri Wisutthiyan. (1962). *The tradition of pouring water*. Bangkok: M.P.T.
- Mahamakut Buddhist University. (2013). *Tripitaka Siamrath, Pali language*. 7th printing. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- _____. (2013). *Tripitaka and translated Commentary*. Mahamakut Buddhist University edition. 8th printing. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.
- Somdej Phra Buddhakosajarn. (2023). *Dictionary of Buddhism*. Glossary edition. 62nd printing. Nakhon Pathom: Wat Yanwetkhawan.
- Somdej Phra Sangharaja (Pussadeva). (1910). *Royal version of prayers*. Phra Nakhon: Thai Printing House, Saphan Yotse.